

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

MATERIALE
ȘI
CERCETĂRI
ARHEOLOGICE

SERIE NOUĂ
V

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
BUCUREȘTI, 2009

Câteva date privind încetarea funcționării cetății de la Carașova-Grad (jud. Caraș-Severin)*

SILVIU OȚA, LIANA OȚA**

Mots-clé: Carașova, forteresse, destruction, médiévale, informations archéologiques.

Resumé: Il existe peu de documents concernant la forteresse médiévale de Carașova (nous allons utiliser le nom officiel d'aujourd'hui afin d'éviter toute confusion). Aussi maintes interprétations erronées, voire fantaisistes, se sont-elles glissées dans la littérature de spécialité. La situation s'est amplifiée en raison de plusieurs facteurs. Nous avons discuté les causes qui ont mené aux erreurs d'interprétation sur le site de Carașova-Grad, à savoir l'absence des fouilles archéologiques, une traduction fautive des textes plus anciens écrits par les historiens de l'empire Autrichien-hongrois, de même que le désir de certains historiens de considérer la forteresse plus ancienne qu'elle ne l'était en réalité. La confusion est due à l'existence dans la même période de deux cités qui avaient apparemment des noms semblables.

Nous faisons une analyse des informations archéologiques pertinentes pour la dernière phase de fonctionnement de la forteresse: la destruction de l'enceinte no. 3 sur le côté de sud-ouest de la colline, un niveau d'incendie de la tour près du premier fossé de défense, daté à partir d'un couteau de Stiria, une pointe de lance (qui pourrait se dater à la fin du XVIe siècle), la situation stratigraphique de la section S/2001 et un four en pierre dressé après un premier effondrement des bâtiments intérieurs et de l'enceinte.

Par conséquent, dans cette étape de la recherche, nous pourrions parler d'une destruction violente de la forteresse, achevée par le démantèlement presque total de l'enceinte no. 3, l'incendie de la tour des côtés nord et nord-ouest et la destruction des parties hautes des bâtiments intérieurs et des enceintes. La plupart du matériel des remparts est arrivée dans le premier fossé de défense ou bien s'est écoulée dans l'abîme. Une autre partie, toute petite, a été identifiée derrière l'enceinte no. 2 ou près des bâtiments intérieurs. La conclusion de cette

première étape serait qu'une grande quantité de pierre provenant des effondrements avait été probablement emportée de la fortification, dans divers moments, sans pouvoir pour autant préciser à quel but (réutilisation, les chercheurs de trésors qui dégagent l'endroit pour récupérer des pièces de valeur). La grande quantité de pierre serait un argument fort à cet égard. Compte tenu de cette importante quantité de pierre, nous pourrions affirmer que la forteresse avait eu une hauteur plus grande que l'on ne voit à présent.

Suite à notre observation archéologique préliminaire, nous pouvons dire, dans cette étape de la recherche, que la fortification a subi deux grandes destructions à des époques relativement rapprochées. Reposant sur le matériel archéologique, il serait difficile à dire si la première grande destruction est due aux incursions ottomanes environ la bataille de Mohács ou vers l'année 1551 lorsqu'on a créé le pachalik de Timișoara. Ce qui est sûr c'est que, entre 1526-1551, la forteresse a subi une destruction importante, suivie par une autre, probablement en 1595, selon les mentions génériques dans les documents. Le seul matériel trouvé dans la forteresse qui ait une provenance ottomane certaine est une monnaie frappée pendant le règne de Bajazet II (1481-1512). Mais cette monnaie se trouvait dans une zone de résidus ménagers et nous ne pourrions pas l'utiliser en tant qu'élément de datation absolue pour la chronologie de la forteresse.

Cuvinte-cheie: Carașova, cetate, medieval, distrugere, date arheologice

Rezumat: De-a lungul timpului, mai multe interpretări eronate, sau chiar fanteziste, au fost puse în circulație în legătură cu cetatea medievală de la Carașova. Greșelile unor istorici și arheologi au fost amplificate și datorită confuziei, voite sau nu, cu cetatea de la Haram, deși fortificația în discuție, Carașova (Krassófvár) nu este cea de la Haram (Krassóvár). Datele oferite de sursele istorice asupra sfârșitului cetății sunt sumare. Informația arheologică este relativ sumară, dar esențială pentru clarificarea modului în care a încetat să mai fie utilizată cetatea Carașova. Câteva elemente pot fi aduse în discuție: distrugerea incintei nr. 3 pe latura de sud-vest; prezența unui nivel de incendiere a turnului de lângă primul șanț de apărare, datat cu un cuțit de Stiria; un vârf de lance care poate fi datat la sfârșitul secolului al XVI-lea; situația stratigrafică din S 5/2001; reutilizarea cetății după o primă distrugere. Ceea ce putem spune în acest stadiu al cercetării, ca observație arheologică preliminară, este faptul că fortificația a suferit două mari distrugerii într-un interval de timp relativ scurt.

* Rândurile de față reprezintă o continuare a unei contribuții precedente (apărută în Materiale SN, IV, 2008 – în continuare abreviat OȚa, OȚa 2008). Am ales o tratare separată a problemelor legate de încetarea funcționării cetății de la Carașova-Grad datorită controversei, nerezolvate încă, referitoare la acest subiect. Am considerat că stadiul actual al cercetării impune o reluare a întregului dosar al problemei, mai ales că datele cu care operau chiar și arheologii erau (repetăm, până în prezent) de ordin strict istoric

** Silviu OȚa: Muzeul Național de Istorie a României, Liana OȚa: Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București

Informația documentară cu privire la cetatea medievală de la Carașova (vom folosi denumirea oficială de astăzi pentru a nu crea confuzie) este relativ limitată. De aceea, în literatura istorică de specialitate, mai veche sau mai nouă, s-au strecurat destul de multe interpretări eronate, sau chiar fanteziste¹. Această situație s-a amplificat ca urmare a mai multor factori.

În primul rând, aici nu s-au efectuat, o perioadă îndelungată, cercetări arheologice². Contextul a fost deci unul propice speculațiilor istoricilor și arheologilor care s-au ocupat cu studiul fortificațiilor. În al doilea rând, în documente sunt amintite două fortificații care purtau un nume asemănător, și anume cea de la Carașova (Krassófvár) și cea de la Haram (care mai apare și sub numele de Krassó sau Krassóvár). Necunoașterea realităților din teren, niște observații sumare și de suprafață și, nu în ultimul rând, probabil dorința unor istorici de a crea aici, la Carașova, un centru de comitat pentru un interval cronologic cât mai lung, în mijlocul districtului privilegiat românesc Caraș³, constituie alte motive „întemeiate” pentru obținerea unor rezultate „dorite”, dar din păcate false și eronate.

Un simplu exemplu al situației menționate mai sus este oferit de lucrarea în patru volume intitulată *Voievodatul Transilvaniei*⁴. Reamintim, în contextul

discuției de față, doar că distrugerea cetății Carașova este pusă în legătură cu lupta de la Mohács⁵.

Greșelile unor istorici și arheologi au fost amplificate cu atât mai mult cu cât informațiile istorice în legătură cu cetatea de la Haram erau mult prea ademenitoare pentru a fi „pierdute” sau lăsate de-o parte. Recapitularea datelor puse în circulație în literatura istorică asupra cetății Carașova face însă subiectul unui alt articol⁶. Precizăm doar faptul că fortificația în discuție (Krassófvár) nu este cea de la Haram (Krassóvár), deci nu vom lua în considerare documentele referitoare la aceasta din urmă și nu le vom comenta. Scopul acestui articol nu este acela de a clarifica data construirii cetății Carașova, ci modul încetării funcționării ei. În acest sens, vom aduce și câteva argumente noi, obținute în urma cercetărilor arheologice.

Date istorice asupra sfârșitului cetății

Ca întreaga informație istorică documentară asupra Carașovei⁷ și datele asupra sfârșitului cetății sunt sumare.

În cea mai mare parte a perioadei de funcționare, cetatea a aparținut regelui⁸, cu excepția unui scurt interval, când la conducerea sa s-a flat magistrul Thouka⁹, reprezentant al arhiepiscopului de Kalocsa. În 1358, cetatea reintrase deja în posesia regelui. În anul 1382, conform datelor publicate de către E. Fügedi, era tot în posesia regalității¹⁰. Atenția deosebită de care s-a bucurat cetatea nu a fost aceeași pe toată durata funcționării ei. O importanță sporită avea să primească doar odată cu apariția turcilor la Dunărea mijlocie, la sfârșitul secolului al XIV-lea. Prin amplasarea sa în zona sudică a Regatului Ungariei, în mod necesar, cetatea Carașova a intrat în sistemul defensiv sudic al Ungariei. În acest sens, este suficient să menționăm că la conducerea ei, la începutul secolului al XV-lea, măcar și formal, s-au aflat și funcționari militari care controlau sistemul defensiv al Ungariei sudice, ca de exemplu Filipo Scolari, comitele de Timiș, care semna documente în calitate de castelan al cetății (1405 și 1406¹¹). În timpul șederii cavalerilor

¹ Este vorba de lucrările mai multor istorici, arheologi și arhitecți. Vezi, de exemplu, Gheorghiu 1985; Matei 1979 și 1982; Pascu 1971 și 1979; Rusu 2005; Simu 1939; Suciu 1967 și 1968; Trăpcea 1969.

² Dăm un singur exemplu privind efectul pe care l-a avut, în istoriografia cetății Carașova, absența cvasitotală, până în 1998, a cercetărilor arheologice sistematice. Până în 2001 erau cunoscute trei planuri sau schițe ale cetății, toate diferite între ele. În anul 2001 a mai fost realizată o ridicare topografică și aceasta diferă de cele precedente (Oța, Oța 2008, p. 186). Un singur sondaj a fost efectuat în anii '70 de către O. Bozu și I. Uzum, dar a rămas nepublicat. Rezultatul a constatat în descoperirea unor monede maghiare emise în timpul lui Sigismund de Luxemburg (1387-1437) și din 1524 (Pap 2002, p. 49). Prima schiță a fortificației a fost publicată de către Th. N. Trăpcea în anul 1969, în revista „Studii de Istorie a Banatului”, la p. 61. Aceasta nu corespunde sub nici o formă realității, ci este mai degrabă o fantezie a autorului. Un alt plan a fost publicat de către Șt. Matei în anul 1982. D. Țicu (Țicu 1998) a reluat planul lui Șt. Matei, la care a mai adăugat unul în anul 1998. Dintre acestea, cel de la p. 238, fig. 92, are cea mai bună ridicare topografică pentru incintele nr. 2, 3 și zidul interior, dar nu corespund așa-zisele camere. Planul realizat cu ruleta, de la p. 239, fig. 93 corespunde cel mai bine realității privind starea de atunci a ruinelor vizibile, deși este incomplet.

³ Țicu 1998, p. 432-435.

⁴ Pascu 1971 și 1979. Nu insistăm asupra numeroaselor inadvertențe din lucrarea citată, întrucât am făcut-o cu alt prilej (Oța, Oța 2008, p. 185).

⁵ Pascu 1979, p. 249.

⁶ Oța, Oța 2006, p. 3-13.

⁷ Pentru date suplimentare, vezi Oța, Oța 2008, p. 186.

⁸ Györfy 1987, p. 469, 476.

⁹ DIR, C, XIV, III, p. 361.

¹⁰ Fügedi 1986, p. 124, harta 16.

¹¹ Pesty 1882, p. 250-251.

teutoni în Banatul sudic, nu știm dacă fortificația de la Carașova (Krassófvár) făcea parte tot din sistemul defensiv sudic al Regatului Ungariei¹², dar populației districtului i se impuneau anumite obligații. Mai mult decât atât, cetatea Carașova s-a aflat și în centrul unuia dintre districtele românești privilegiate, amintite în diploma regală din 1457¹³. Ulterior, pentru o lungă perioadă de timp, datele au fost extrem de puține, iar ultima mențiune documentară datează din 3 mai 1520, când fortificația de la Carașova ajunsese în proprietate privată¹⁴. Perioada cuprinsă între 1520 și 1551 este destul de nesigură în ceea ce privește acțiunile militare legate de cetatea Carașova. Conform informațiilor publicate până în prezent, se indică o primă mare distrugere fie în jurul anului 1526¹⁵, fie în 1551. Wolfgang de Bethlen, care a scris *Historia de Rebus Transsylvanicis*, amintește faptul că Mehmet Beglerbeg a cucerit mai multe cetăți din Banat, printre care Ilidia (Illadiam) și Vrșac (Somlium) în anul 1551¹⁶. Din 1551, prin înglobarea zonei în teritoriul Pașalâcului de Timișoara, și cetatea de la Carașova trebuie să fi intrat în posesia turcilor, chiar dacă putem presupune că se afla într-o stare de degradare destul de avansată. Ultima mare distrugere s-a considerat că datează din anul 1595, când a fost cucerită de armatele transilvănene¹⁷. În volumul III al aceleiași *Historia de Rebus Transsylvanicis*, la anul 1595 se precizează că în luna iulie, G. Borbély a cucerit de la turci două castele, anume Varsocs (Vrșac) și Bokcsa (Bocșa)¹⁸. Este foarte posibil ca și cetatea de la Carașova, aflată în apropierea celor două fortificații menționate, să fi fost distrusă din nou la data respectivă, după care nu a mai fost refăcută,

cum s-a întâmplat în alte cazuri, dovadă că ulterior nu mai cunoaștem nimic despre cetate. Pe lângă absența din defterele otomane a mențiunilor despre cetatea Carașova (este amintită doar *localitatea* Carașova), Evlia Celebi, în relatarea călătoriei sale prin Banat nu amintește nimic despre ruinele de acolo, deși pentru alte asemenea cetăți, scoase din uz, a dat anumite informații¹⁹. Alți cronicari turci enumără frecvent cetățile Timișoara, Lipova, Șoimoș, Igrîș, Margina, Felnak, Cenad, Becikerek, Mako, Gyula, Ciala, Arad etc. Pe lângă acestea, mai amintesc, de exemplu, „...și nenumărate castele ce țin de ele. Afurisiții care ședea în ele grăbindu-se să fugă, toate au fost găsite goale și cele necesare pentru pază au fost ocupate”²⁰. Lipsa oricăror informații despre cetatea Carașova în defterele turcești, coroborată cu mențiunea părăsirii micilor fortificații, în rândul cărora intra probabil și Carașova, credem că este un argument indirect al pierderii însemnătății cetății aflate în discuție în cursul secolului al XVI-lea.

Din analiza documentelor se mai poate observa că cetatea Caraș (Krassóvár) și castelanii săi sunt alții decât cei de la Carașova (Krassófvár)²¹. În 1335, Carașova se afla pe domeniul arhiepiscopilor de Kalocsa, care aveau aici propriul castelan. În preajma aceleiași date (1343) exista și un comite (Pousa) și un vicecomite (Lorand) de Caraș, care emiteau acte la Haram (Krassóvár), nu la Carașova (Krassófvár), dovadă că acolo încă mai era scaunul comitelui, măcar pentru problemele de natură juridică. Argumentul utilizat de către Gy. Györffy pentru a demonstra că Haram este identic cu Caraș a fost acela că din 1330 Posa de Szer este amintit când comite de Caraș, când de Haram²². Credem că sunt suficiente aceste argumente istorice în favoarea faptului că evenimentele din secolele XII, XIII și parțial din XIV referitoare la cetatea Caraș (sau Haram ori Krassóvár) nu au nici o legătură cu cetatea Carașova (Krassófvár).

Informația arheologică cu privire la distrugerea cetății

Este relativ sumară, dar esențială pentru clarificarea modului în care a încetat să mai fie utilizată cetatea Carașova.

¹² Hațegan 1978, p. 193.

¹³ Țicu 1998, p. 434.

¹⁴ Pesty 1884, p. 264-265.

¹⁵ Pesty citează legende locale atunci când scrie că turcii, în momentul în care au ocupat Banatul, au distrus cetatea Carașova (Pesty 1884, p. 265). Același autor atrage atenția asupra absenței informațiilor în legătură cu cetatea după lupta de la Mohács. Pascu 1979, p. 249, afirmă că cetatea Carașova a fost distrusă de turci cu ocazia luptei de la Mohács, dar nu precizează de unde are informația. Preluându-l pe Pesty, Traian Simu repetă că ultima mențiune documentară a cetății datează din anul 1520 (Simu 1939, p. 94).

¹⁶ Bethlen 1782, p. 497-498.

¹⁷ Informația publicată nu are note care să facă trimitere la documente. Trâpcea 1969, p. 63, enumără o cucerire a cetății Carașova de către turci în 1551, și o recucerire de către armatele transilvănene în 1595. Probabil preluându-l pe Trâpcea, Munteanu 1986, la localitatea Carașova, menționează aceleași date.

¹⁸ Bethlen 1783, la anul 1595, p. 576.

¹⁹ Evlia Celebi, în *Călători străini* VI, p. 311-753.

²⁰ Mustafa Ğelalzade, în *Cronici turcești* I, p. 287.

²¹ Pentru mai multe informații asupra evoluției teritoriale a comitatului Caraș vezi Oța 2002, p. 36-43.

²² Györffy 1987, p. 489.

Ea se bazează pe câteva elemente, aparent disparate.

1. Primul este distrugerea incintei nr. 3 pe latura de sud-vest a cetății. Datele, obținute în urma cercetărilor arheologice, referitoare la incinta menționată, au fost deja publicate²³. Reamintim, totuși, că incinta nr. 3 este paralelă și adosată incintei nr. 1 în porțiunea de nord-est, nord și parțial în nord-vest, apoi continuă pe marginea șanțului de apărare până la drumul de acces din sud-vestul părții superioare a dealului. De acolo traseul a fost schimbat pe marginea prăpastiei până aproape de capătul incintei nr. 2, pe care este perpendiculară. Pe parcursul său, în partea de vest, sud-vest și sud au fost înregistrate trei porțiuni de demantelare a zidului, datorate distrugerilor.

Singurul fragment vizibil, păstrat în elevație, înregistrat, a fost ridicat direct pe stâncă mascându-l, și în același timp mărginind pe de o parte drumul de acces²⁴. De o parte și de alta a sa, incinta a fost distrusă până la nivelul fundației, fiind descoperită doar în urma executării unor secțiuni de verificare (S 7-8/2000, S 6/2001), precum și ca urmare a curățării vegetației din al doilea șanț de apărare.

Alte două fragmente de zid din baza incintei demantelate au fost găsite în zona secțiunilor 7 și 8/2000²⁵. În S 7/2000 a fost surprinsă o întrerupere a fundației incintei. În această porțiune, incinta a fost amenajată pe stânca naturală, probabil prin săparea unui șanț de fundație într-un pământ bine bățătorit care suprapunea stânca. Nu excludem posibilitatea de a fi găsit intrarea în cetate, din ultima ei fază de funcționare. La baza zidului, în locul unde acesta se întrerupe, am găsit un vârf de săgeată în formă de delta (Fig. 2/5), tras din exteriorul fortificației. Au mai fost recuperate cinci cuie, un fragment de piron și o scoabă, ceramică și resturi osteologice. Aceste piese pot indica faptul că aici, în partea superioară a zidurilor, au existat structuri de lemn, în momentul actual distruse.

La o distanță de 1,25 m spre sud, în S 8/2000, a apărut un alt fragment de zid. Pământul și stânca de

calcar din jurul zidurilor surprinse în cele două secțiuni au avut puternice urme de arsură. Sub stratul de humus s-a observat un strat de pământ ars și multe fragmente de lemn carbonizat. Acolo unde am reușit să ajungem cu cercetarea până la stâncă, s-a observat că aceasta, din cauza incendiului, avea culoarea roz. În stratul de pământ ars s-au găsit împrăștiate pietre de calcar de diverse dimensiuni, cuie și foarte puțină ceramică. Peste pământul ars și peste fundația incintei nr. 3 s-au găsit blocuri de calcar, probabil căzute din incinta 2, și alunecate pe pantă. Tot dintre pietre s-au recuperat ceramică, oase de animale, o bucată de fier topit și o cutie. Aceasta demonstrează că incinta nr. 3 (cea din exterior) a fost distrusă anterior incintei nr. 2.

O ultimă porțiune de incintă a fost identificată la 1,20 m sud de S 8/2000 și la 5,10 m de capătul dinspre prăpastie al zidului incintei nr. 2 dinspre sud. Lățimea sa păstrată este de 1,50 m. Înălțimea maximă păstrată este de 0,70 m, iar urme de mortar pe zidul la care a fost adosată au mai fost surprinse până la o înălțime de 0,90 m. Caracteristicile constructive sunt similare cu ale celorlalte ziduri din incintele nr. 1 și nr. 2²⁶. Pe stâncă, în afara incintei, au mai fost găsite urme de mortar de o foarte bună calitate, scurse în timpul ridicării zidului. Distrugerea puternică a incintei în această porțiune demonstrează și faptul că atacul principal a avut loc dinspre vest unde zidul era mai expus, dar și mai subțire decât în restul cetății.

2. Al doilea element este prezența unui nivel de incendiere a turnului de lângă primul șanț de apărare, datat cu un cuțit de Stiria (Fig. 2/3). Turnul din această zonă a fost distrus aproape în întregime, fiind demantelat pe interior până la o înălțime de 1,60 m. Latura sa dinspre șanț se păstrează mai bine, el fiind încadrat incintei. După degajarea dărâmăturilor s-a descoperit un nivel de călcare format din lemn incendiat, care suprapunea un strat de mortar²⁷. Pe acest nivel au fost descoperite câteva piese, printre care amintitul cuțit, ale cărui plăsele au fost parțial carbonizate, alături de o bilă de calcar (Fig. 2/4), probabil de la o praștie, și o

²³ Oța, Oța 2008, p. 198-200.

²⁴ Prin drum se înțelege de fapt o cărare „amenajată” pe marginea prăpastiei. Deja de lângă acest fragment de incintă, cărarea are diverse obstacole, printre care o bucată de stâncă păstrată peste ea și care îngreunează accesul, după care urmează o pantă de pământ. Este dificil de spus dacă în perioada medievală cărarea a fost amenajată în această porțiune sau a fost lăsată intenționat oblică. Ea duce pe lângă incinta nr. 3 la o intrare în ea, lată de 1,25 m.

²⁵ Țicu, Oța, Oța 2001, p. 58.

²⁶ Aceste caracteristici constau în prezența paramentelor interioare și exterioare, iar embletonul este realizat din piatră de calcar de diverse dimensiuni, înecată în mortar de bună calitate. Zidul a fost construit în pantă, direct pe stâncă, utilizându-se pentru o susținere mai bună fisurile din stâncă și cioplitura pe alocuri a acesteia.

²⁷ Oța, Oța, Ionescu 1999, p. 23; Țicu, Oța, Oța 2001, p. 59; Țicu, Oța, Oța 2002, p. 87.

bucată de corn de cerb în curs de prelucrare (Fig. 2/2). Peste ele era căzută piatră de calcar din paramentele și embletoanele zidurilor distruse. Astfel de cuțite, cu un capăt decorat printr-o plăcuță metalică în formă de inimă, au fost descoperite pe teritoriul Țării Românești, la Orașul de Floci, fiind datate în cursul secolului al XVI-lea²⁸. Aceste piese pot fi și mai timpurii, dar în cazul situației de la Carașova este exclusă o datare în cursul secolelor XIV-XV, asemenea situației de la Coconi²⁹, de exemplu. În acea vreme, cetatea probabil încă mai era funcțională, deci păstrarea în turn a unor materiale rezultate în urma unor distrugereri nu avea logică. În Banat, o piesă similară provine de la Banatska Palanka³⁰, dar a fost greșit încadrată cronologic. Pe lângă piesele amintite, au mai fost descoperite bucăți de fier, un cui și un fragment ceramic din pastă caolinoidă pictată cu roșu. Sub podeaua de lemn incendiat s-au găsit piese de fier și un posibil fragment de armătură de la teacă de cuțit. Aceasta are bune analogii cu o piesă descoperită în cetatea de la Cladova (com. Păuliș, jud. Arad)³¹. Acolo, piesa a fost datată cu o monedă emisă în timpul lui Bernhard al II-lea (1202-1256). La Carașova nu putem vorbi însă de aceeași datare, ci putem plasa piesa amintită cel mai devreme în prima jumătate a secolului al XIV-lea. În acest stadiu al cercetării, este destul de greu de precizat când a fost incendiată podeaua turnului, dacă aparține primei distrugereri sau celei de-a doua. Ceea ce putem spune este faptul că unul din cuțitele descoperite în șanțul de apărare este foarte probabil asemănător, dacă nu identic cu cel din turn. Dacă luăm în considerare aceste piese, putem afirma că incendiarea bazei turnului s-a produs tot atunci când au fost arse structurile din lemn din partea superioară a cetății.

3. Al treilea element se bazează pe un vârf de lance (Fig. 2/1), care poate fi datat la sfârșitul secolului al XVI-lea³². Piese asemănătoare se află și în colecțiile Muzeului Militar Național, București, și sunt datate la sfârșitul secolului al XV-lea (cele

mai timpurii exemplare) și în cursul secolului următor. Ele au fost considerate ca fiind arme utilizate de către armata turcă. Acestea nu sunt însă identice, nici ca dimensiune și nici ca sistem de fixare pe coada de lemn, cu piesa de la Carașova. Piesa din cetatea menționată are, pe lângă tubul de înmănusare, și două tije laterale care fac corp comun cu acesta, spre deosebire de piesele otomane³³. Acest sistem de prindere la halebarde și la lăncii se poate observa la piesele datate în cursul secolului al XVI-lea, utilizate de armate din Europa centrală.

4. Ca o completare a informației am adăuga faptul că în primul șanț de apărare a fost descoperită o mare cantitate de piatră provenită din distrugerea incintei de pe latura de nord și nord-vest a cetății, care a dus practic aproape la umplerea sa. Profilul nordic al S 5/2001³⁴ este relevant în elucidarea fazelor de distrugere a cetății Carașova (Fig. 1). Peste stânca naturală, care era foarte denivelată, s-a observat un strat de pământ maro-închis (marcat pe desenul profilului cu I) din care s-au recuperat fragmente ceramice, oase de animale și un număr mare de piese de fier în cea mai mare parte distruse, bulgări de fier, cărbune. Numărul mare de piese de fier, în special cuie și fragmente probabil de armături, precum și o cataramă mare distrusă, un fragment de zăbală, un cuțit, table de fier îndoite și un vârf de săgeată, în amestec cu o cantitate mare de fragmente de lemn carbonizat, indică faptul că trebuie să fie vorba de incendiarea unor structuri de lemn aflate în partea superioară a cetății și care au căzut în șanțul de apărare. Din analiza pieselor mărunte, am putut observa că nici una nu a mai rămas întreagă, ci toate sunt distruse. Acesta ar mai fi un argument în favoarea faptului că cetatea a fost distrusă violent, iar materialul rezultat nu a mai fost recuperat. La capătul vestic al secțiunii se observă distrugerea probabil a unei amenajări din pământ și piatră (marcată cu II) dintre cele două șanțuri de apărare, care a suprapus acest nivel de incendiere. Rolul acestei amenajări, în momentul actual al cercetării, nu poate fi stabilit cu certitudine. Rămâne deocamdată de ordinul ipotezelor răspunsul la întrebarea cine a construit acolo o structură de piatră și pământ, și dacă structura aflată în discuție a fost acolo înaintea incendiului și s-a prăbușit (sau a fost distrusă intenționat), ori a fost ridicată ulterior, cu scopul de

²⁸ Cercetări efectuate de Silviu Oța în anii 1996, 1998, 2004. Piese sunt încă inedite, cu o singură excepție (Oța 2006, p. 226, 233, Fig. 4).

²⁹ Constantinescu 1972, p. 241, fig. VII/5.

³⁰ Bálint 1991, p. 245, 208, Taf. LIII. a 1.

³¹ Material văzut prin amabilitatea domnului V. Boroneanț, cărui îi mulțumim încă o dată.

³² Piesa se găsește într-o colecție particulară și a fost descoperită în cetate, conform informației proprietarului.

³³ La piesele de la MMN București tije au fost introduse în manșon și sunt diferite de acesta. Piesa de la Carașova este continuă, fără întreruperi.

³⁴ Țicu, Oța, Oța 2002, p. 86.

a asigura apărarea celor care au atacat cetatea. Având însă în vedere distanța mică între structură și incintă, credem că ea exista acolo mai devreme și a căzut după incendiu. A urmat apoi distrugerea zidurilor fortificației (III pe desen), care se observă că acoperă nivelul de incendiere amintit anterior și acea amenajare. Între blocurile de calcar au fost descoperite câteva piese de metal, în special ustensile personale ale apărătorilor cetății (gripcă, amnar, cuțit, un manșon de metal, probabil de la o armă albă, fragmente de fier, piese cu utilitate incertă).

5. Interesant este faptul că, după demantelarea zidurilor, nimeni nu pare să mai fi fost preocupat de recuperarea pietrei pentru reconstrucția cetății. Mai mult decât atât, chiar distrusă fiind, cetatea a mai fost utilizată. În acest sens stau dovadă descoperirile din partea de est a cetății, unde a fost identificat un cuptor ridicat după distrugerea zidurilor (în C 2, 3 și 4/2001). O altă distrugere a zidurilor, dedusă din surprinderea în profilul nordic al S 5/2001 a unui nou nivel de dărâmtură (pe desenul profilului marcat cu IV), atestă faptul că aici încă mai exista probabil un punct de observație, foarte probabil sub control turcesc, fiind în teritoriul lor. Utilizatorii cetății nu au mai reconstruit zidurile, ci doar s-au limitat la asigurarea unor condiții minime de supraviețuire. Credem aceasta datorită faptului că între cele două niveluri de dărâmtură nu au mai fost găsite urme ale unor structuri de lemn distruse.

6. Un element auxiliar îl reprezintă faptul că din clădirile interioare nu se mai păstrează în elevație decât o înălțime minimă, variabilă, de 3,20-3,40 m pe cea mai mare parte a traseului (măsurat de la nivelul de călcare medieval). Maximul înregistrat este în partea de sud-est unde s-a păstrat cu încă 1,14 m mai înalt decât în restul său³⁵. Partea lor superioară, din piatră, a fost distrusă complet, asemeni oricărei structuri din lemn care probabil o suprapunea.

Concluzii

Deci, în acest stadiu al cercetării putem vorbi de o distrugere violentă a cetății care s-a finalizat cu demantelarea aproape totală a incintei nr. 3 (în partea de vest, sud-vest și sud), incendierea turnului

de pe latura de nord și nord-vest a cetății și distrugerea părților superioare ale clădirilor interioare (structurile de lemn și parțial bazele de piatră) și a incintelor. Cea mai mare parte a materialului din ziduri a ajuns în primul șanț de apărare sau s-a scurs în prăpastie. O altă parte (redușă însă cantitativ) a fost identificată în spatele incintei nr. 2 sau lângă clădirile interioare. În acest stadiu al cercetării, putem afirma că o mare cantitate de piatră rezultată în urma distrugerilor a fost probabil înlăturată din fortificație în diverse momente, fără a putea spune cu exactitate în ce scop (reutilizare, eliberarea locului pentru recuperarea de piese de către căutătorii de comori). Cantitatea mare de piatră din șanțul de apărare ar putea pleda în favoarea acestor ipoteze. Dacă avem în vedere cantitatea de piatră descoperită aici, cetatea a fost în elevație mult mai înaltă decât se poate observa în prezent.

Ceea ce putem spune în acest stadiu al cercetării, ca observație arheologică preliminară, este faptul că fortificația a suferit două mari distrugeri la intervale de timp relativ apropiate. Lipsa emisiunilor monetare de după 1524 (data emiterii ultimei monede găsite în fortificație) poate fi un argument în favoarea faptului că, din jurul acelei date, ea nu a mai fost folosită decât probabil ocazional. Dacă prima mare distrugere se datorează unor incursiuni otomane în preajma luptei de la Mohács sau prin anul 1551, când s-a creat pașalâcul de Timișoara, este mai greu de precizat pe baza materialului arheologic. Cert este că în intervalul cronologic 1526-1551 cetatea Carașova a suferit o distrugere importantă (ambele date sunt, conform informației documentare, susceptibile de a li se atribui o eventuală distrugere), urmată foarte posibil de o alta în anul 1595. Singurul material de proveniență sigur otomană, descoperit în cetate până acum, este o monedă emisă în timpul domniei lui Baiazid al II-lea (1481-1512). Din păcate ea provine dintr-o zonă cu resturi menajere și nu poate fi utilizată ca element de datare absolută pentru cronologia cetății. Ceea ce se poate spune este faptul că în acea vreme fortificația trebuie să mai fi fost în uz. În aceeași porțiune din sud-estul cetății, unde au fost identificate aceste resturi menajere, au mai fost descoperite fragmente ceramice, resturi osteologice de animale, o balama, probabil de la o ușă, fragmente de potcoave pentru cai și bucăți de fier. Piese menționate pot proveni de la distrugerea cetății.

³⁵ Măsurătorile topografice au fost realizate de către V. Micli. Dimensiunile reprezintă diferența de nivel oferită pe cote absolute, între punctul cel mai înalt al clădirilor interioare și nivelul de călcare medieval din interiorul cetății.

BIBLIOGRAFIE

- Bálint 1991 – Cs. Bálint, *Südungarn im 10. Jahrhundert*, Budapest, 1991.
- Bethlen 1782 și 1783 – Wolfgangi de Bethlen, *Celsissimi Principis Transsylvaniae Consilarii Intimi, Supremi Comitatus Albensis, Nec Non Regni Cancellarii, Historia de Rebus Transylvanicis*, editio secunda, Sibiu, vol. I, 1782; vol. III, 1783.
- Constantinescu 1972 – N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân. Studiu arheologic și istoric*, București, 1971.
- Fügedi 1986 – E. Fügedi, *Castle and Society in Medieval Hungary (1000-1437)*, Studia Historica 187, Budapest, 1986.
- Gheorghiu 1985 – Th. O. Gheorghiu, *Arhitectura medievală de apărare din România*, București, 1985.
- Györffy 1987 – Gy. Györffy, *Az Árpád-kori Magyarország Történeti Földrajza* III, Budapest, 1987.
- Hațegan 1978 – I. Hațegan, *Cavalerii teutoni în Banatul Severinului (1429-1435)*, Tibiscus 5, 1978, p. 191-196.
- Matei 1979 – Șt. Matei, *Fortificațiile de pe teritoriul Banatului în lumina izvoarelor scrise*, Banatica 5, 1979, p. 255-263.
- Matei 1982 – Șt. Matei, *Aspecte ale evoluției arhitecturii de fortificații în Banat în perioada feudalismului timpuriu*, SCIA 1, 1982, p. 103-123.
- Munteanu 1986 – L. Munteanu, *Itinerare arheologice bănățene*, București, 1986.
- Oța 2002 – S. Oța, *Câteva date de ordin istoric privind evoluția teritorială a Comitatului Caraș până în secolul XIV*, MuzNaț 14, 2002, p. 36-43.
- Oța 2006 – S. Oța, *Un dépôt de lingots et tourteaux de bronze découvert dans Orașul de Floci (comm. de Giurgeni, dép. de Ialomița)*, Istros 13, 2006, p. 225-235.
- Oța, Oța 2006 – S. Oța, L. Oța, *Historical and archaeological data regarding the fortress from Carașova-Hill Grad, commune of Carașova, Caraș-Severin district*, MuzNaț 18, 2006, p. 3-13.
- Oța, Oța 2008 – L. Oța, S. Oța, *Cercetările arheologice de la Carașova-Grad (com. Carașova, jud. Caraș-Severin). Campaniile arheologice din 1998, 2000 și 2001*, Materiale SN, 4, 2008, p. 183-221.
- Oța, Oța, Ionescu 1999 – S. Oța, L. Oța, S. Ionescu, *24. Carașova, jud. Caraș-Severin, punctul „Grad”*, CCA (Campania 1998), 1999, p. 22-23.
- Pap 2002 – Fr. Pap, *Repertoriul numismatic al Transilvaniei și Banatului secolele 11-20. Despre circulația monetară în Transilvania și Banat secolele 11-20*, Cluj-Napoca, 2002.
- Pascu 1971 și 1979 – Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Cluj-Napoca I, 1971; II, 1979.
- Pesty 1882-1885 – Fr. Pesty, *Krassó vármegye története*, Budapest II-1 (1884); II-2 (1885); III (1882); IV (1883).
- Rusu 1979 – A. A. Rusu, *Castelanii din Transilvania în secolele XIII-XIV*, AIIACluj 22, 1979, p. 71-98.
- Rusu 2005 – A. A. Rusu, *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și din teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)*, Cluj-Napoca, 2005.
- Simu 1939 – T. Simu, *Originea crașovenilor*, Lugoj, 1939.
- Suciu 1967 și 1968 – C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București I, 1967; II, 1968.
- Szentklaray 1900 – J. Szentklaray, *Krassóvármegye Öshajdana*, Budapest, 1900.
- Trâpcea 1969 – Th. Trâpcea, *Despre unele cetăți medievale din Banat*, SIB 1, 1969, p. 23-82.
- Țicu 1998 – D. Țicu, *Banatul montan în evul mediu*, Timișoara, 1998.
- Țicu, Oța, Oța 2001 – D. Țicu, S. Oța, L. Oța, *36. Carașova, jud. Caraș-Severin, Punct: Grad*, CCA (Campania 2000), 2001, p. 57-59.
- Țicu, Oța, Oța 2002 – D. Țicu, S. Oța, L. Oța, *50. Carașova, com. Carașova, jud. Caraș-Severin, Punct: Dealul Grad*, CCA (Campania 2001), 2002, p. 85-87.

EXPLICAȚIA FIGURILOR

Fig. 1. Carașova. Profilul nordic al S 5/2001.

Fig. 2. 1. vârf de lance, 2. fragment de corn de cerb cu urme de prelucrare, 3. fragmente de mâner de cuțit, 4. bilă de calcar, 5. vârf de săgeată.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Carașova. S 5/2001, profil du nord.

Fig. 2. 1. pointe de lance, 2. fragment de bois du cerf avec traces de façonnage, 3. fragments de manche de couteau, 4. bille de calcaire, 5. pointe de flèche.

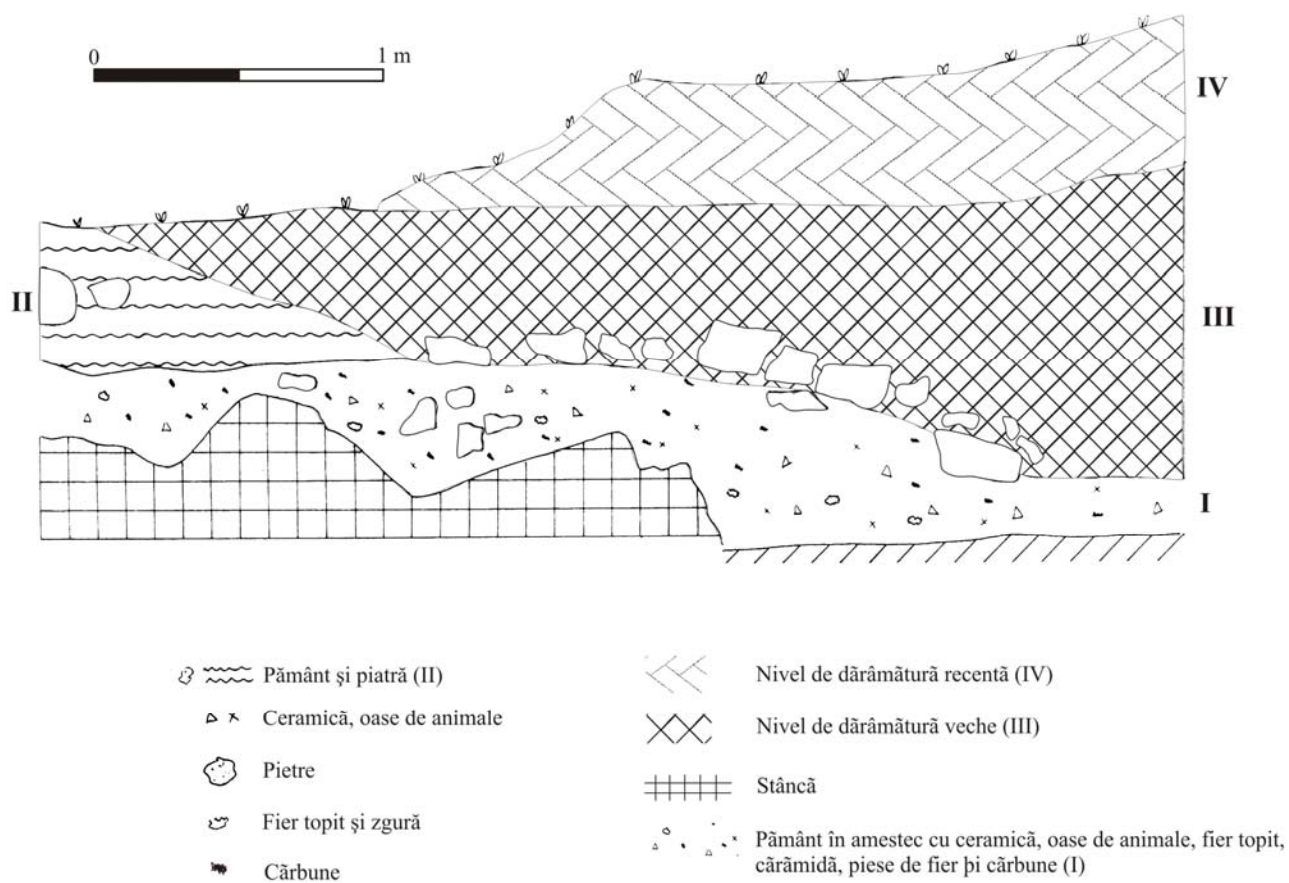

Fig. 1. Carașova. Profilul nordic al S5/2001.

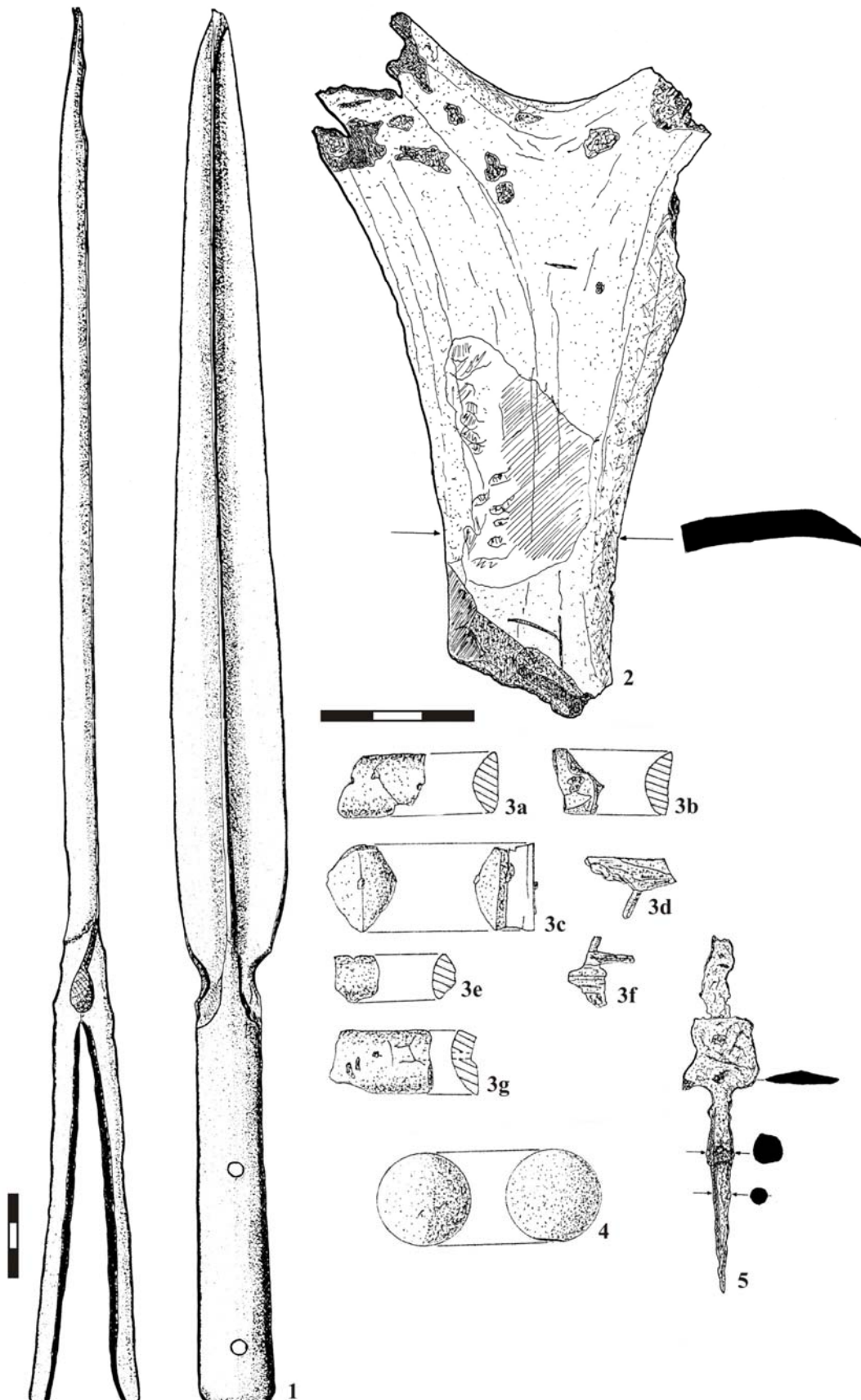

Fig. 2. 1. vârf de lance, 2. fragment de corn de cerb cu urme de prelucrare, 3. fragmente de mâner de cuțit, 4. bilă de calcar, 5. vârf de săgeată.